

Eğitim Hizmetlerinde Dönüşüm ve Beyaz Yakalı İşgücüne Etkileri*

Mertcan Şafak SAĞLAM^{1**}

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye,

Orcid Numarası: 0000-0001-7660-9187

Geliş Tarihi: 19.09.2022

*Sorumlu Yazar e mail: safaksaglam@live.com

Kabul Tarihi: 20.02.2023

Atf/Citation: Sağlam, M.Ş. (2023). "Eğitim Hizmetlerinde Dönüşüm ve Beyaz Yakalı İşgücüne Etkileri", *HHaliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2023, 6(1): 83-111.

Öz

2000'li yıllarda, Türkiye'de eğitim hizmetleri alanında, piyasalaşma ve yükseköğrenimin yaygınlaşması hem mevcut çalışanlar hem de geleceğin çalışanları için çeşitli değişimler yaratmaktadır. Bu çalışmada yaşanan dönüşüm istatistiksel veriler ve gazete taramasından elde edilen bilgiler üzerinden vasıfsızlaştırma literatüründen faydalanılarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda eğitimde piyasalaşma olgusu hem eğitim hizmetinden yararlananlar hem de eğitimciler için çeşitli sonuçlar oluşturmuştur. Birinci olarak, eğitim hizmetini alanlar açısından özel eğitim kurumlarının sayısının artması, eğitimde fırsat eşitliği için çeşitli sakıncaları barındırmaktadır. Bunun sonucunda, geleceğin ayrıcalıklı iş pozisyonlarına ulaşabilme konusunda varsıl kesimler avantajlı olmaktadır. İkinci olarak, eğitimciler açısından ise piyasalaşma ile beraber ücret ve çalışma şartlarına yönelik önemli değişimler yaşanmıştır. Yükseköğrenimin yaygınlaşması ise nitelikli emek gücüne sahip bireylerin sayısını arttırmaktadır. Toplumsal bir gelişime işaret eden bu durum

* Bu çalışma Mertcan Şafak SAĞLAM'ın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Ahmet BEKMEN danışmanlığında hazırladığı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

aynı zamanda mevcut iş pozisyonları için olan rekabeti yükseltmektedir. Eğitim alanında yaşanan bu iki dönüşüm çalışan profillerini etkilemekte ve beyaz yakalıların yaşam fırsatlarını değiştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitimde Piyasalaşma, Yükseköğrenimin Dönüşümü, Beyaz Yakalılar, Vasıfsızlaşma

Transformations in Education Services and its Effects on White-Collar Workers

Abstract

In the field of education services in Turkey, marketisation process and the spread of higher education in the 2000s have created various changes for both current and future employees. In this study, the transformation experienced was analyzed by utilizing the literature on dequalification through statistical data and information obtained from newspaper scanning. In this context, the phenomenon of marketization in education has created various consequences for both those who benefit from education services and educators. Firstly, for those who receive education services, the increase in the number of private education institutions has various drawbacks in terms of the equality of opportunity in education. As a result, the prosperous part of society gets advantageous in reaching the privileged job positions of the future. Secondly, following the marketization, there have been significant changes for educators regarding wages and working conditions. The spread of higher education also increases the number of individuals in the qualified labor force. This situation, which points to social development, also increases the competition for existing job positions. These two transformations in the field of education affect employee profiles and change the life opportunities of white-collar workers.

Keywords: Marketization in Education, Transformation of Higher Education, White Collars, Deskilling

1. Giriş

Bu çalışma başta beyaz yakalılar olmak üzere Türkiye'deki emek gücü tipolojilerinin bugününü ve yarınını eğitim sektöründe yaşanan dönüşümler üzerinden ele almaktadır. Beyaz yakalılar çoğu zaman homojen bir kitle olarak tasavvur edilen işçi sınıfının aksine, çalışan

profilleri içerisinde heterojenlik oluşturan bir katman olarak ele alınmıştır. Bu doğrultu da onları, Nicos Poulantzas, Yeni Küçük Burjuvazi; Guglielmo Carchedi (1975a: 55) Yeni Orta Sınıf; Erik Olin Wright ise iki yaklaşım öne sürerek, ilkinde çelişkili sınıf konumlarında olan çalışanlar olarak, ikincisinde ise uzman ve yöneticiler olarak ayrı bir sınıf olarak tarif etmiştir (1984: 24). Bu çalışmada beyaz yakalılar işçi sınıfının bir fraksiyonu olarak alınmıştır (Sağlam, 2016: 183). Bu doğrultuda onların da geleneksel işçi sınıfı gibi kapitalist üretim tarzının etkisiyle vasıfsızlaşmaya uğrayacağı beklenilmektedir. Bu olgunun gösterilmesi ise sınıf tartışmalarında beyaz yakalıların konumu üzerine katkıda bulunacaktır. Çalışmada onların eğitim sürecinin dönüşümü ile beraber yaşadıkları vasıfsızlaşma süreci sonucunda ayrıcalıklı görünen yönlerinin nasıl erozyona uğradığı gösterilmeye çalışılmıştır (Mayes, 1977: 20). Bu çalışma için yükseköğrenim öncesi ve sonrası eğitim istatistiklerinden faydalanılarak eğitimin piyasalaşma boyutu ve içerik olarak değişimi sunulacaktır. Ayrıca mesleklere ve alınan ücretlere göre tasniflendirmeler üzerinden toplumsal sınıfların durumuna yaşanan dönüşüm bağlamında değinilmeye çalışılacaktır. Bu veriler hükümet raporları ve istatistiklerinden derlenmiştir.

Bu bağlam üzerinden, 2000’li yıllarda eğitim alanında yaşanan dönüşüm birbiriyle ilişkili iki başlık altında ele alınabilir. Bunların ilki, kapitalist sınıfın lehine olacak şekilde geleceğin üretim süreçlerinin gereklilikleri doğrultusunda beyaz yakalılar ve geleneksel işçilerden* oluşan bir işçi sınıfının yaratılmasıdır. Eğitim alanında yaşanan bu dönüşüm, eğitim hizmetlerinin ilk, orta, yükseköğrenim basamaklarına ayrılan kaynaklar,

---

* Geleneksel işçi sınıfı tabiri, beyaz yakalıların da işçi sınıfının bir fraksiyonu kabulü üzerinden işçi sınıfının fraksiyonlarını ayırt edebilmek amacıyla kullanılmıştır. İfade çeşitli bilimsel yayınlarda, güncel politik söylemlerde kullanılmaktadır. Maguire, A. (2021). What is the Traditional Working-Class? *image*. Benzer bir tabir eski işçi sınıfı ifadesiyle Beverly Silver tarafından kullanılmıştır. Silver, B. (2015). *Emeğin Gücü: 1870’den Günümüze İşçi Hareketleri ve Küreselleşme* (A. Önal, Trans.). İstanbul, Yordam Kitap.

kontenjanlar ve her bir basamakta farklılaşan okul türleri ve benzeri değişkenler üzerinden okunabilir. İkinci olarak ise eğitim içeriğini etkilemekle beraber asıl olarak onun kamu ya da özel sektör aracılığıyla mı topluma sunulacağına dair olarak piyasalaşma olgusudur.

Türkiye’de Neoliberal dönüşüm 2000’li yıllarla beraber hız kazanırken, kamusal hizmet olarak sunulan birçok faaliyet piyasalaşma eğilimlerine maruz kalmıştır. Bu dönüşümü yaşayan alanlardan biri de eğitim hizmetlerinin sağlanmasıdır. Piyasalaşmanın hız kazanmasını sağlayan uygulamalardan birini GATS (Hizmet Ticareti Genel Antlaşması) oluşturmaktadır. Kurucularından birinin Türkiye olduğu bu antlaşma ile eğitim de içerisinde olmak üzere devletin üstlendiği çeşitli sosyal hizmetlerin piyasaya açılması taahhüt edilmektedir. Bu antlaşma 1955 yılında TBMM’de onaylanarak yürürlüğe girmiş (Acar, 2020: 49) ve piyasalaşma faaliyetlerinin çatı programını oluşturmuştur. Sonraki yıllarda Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ve Milli Eğitim Stratejik Planı (2010-2014) eğitimde piyasalaşmayı çeşitli teşviklerle hızlandırmıştır (Demirer, 2012: 170). Yaşanan bu dönüşüm hem eğitimcileri hem de eğitim hizmetinden faydalananları etkilemiştir. Eğitimciler için bu sürece bakıldığında, onların emek gücünün değersizleştirildiği ve emek piyasası ile tam entegrasyona sokulduğu görülmektedir. Bunun sonucunda onlar güvencesiz istihdam (Nilgün: 373) koşullarında düşük ücretlerle (Erzen ve Epçaçan, 2018: 342) ve işsizlik (Kiraz ve Kurul, 2018: 271) riski altında mesleklerini icra etmektedirler. Ayrıca öğretmenler, bütün ayrıcalıklı mesleklerin kapitalizmin gelişimi ile beraber halelerini kaybedeceği iddiasıyla (Marx ve Engels, 2005: 118) uyumlu şekilde saygınlık kaybı yaşamaktadır (Erzen ve Epçaçan, 2018: 332). Eğitim hizmetini alanlar açısından sürece bakıldığında ise, eğitimci emeğinin ve eğitim alanında yaşanan topyekün dönüşümün geleceğin sınıf yapısını belirlediğini söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle egemen sınıflar istihdam etmek istediği emek gücü tipini eğitim faaliyetleri ile oluştururlar. Eğitim alanında yaşanan dönüşümler de hem geleneksel

işçi sınıfının hem de beyaz yakalılarının emek gücünü vasıfsızlaştırarak bu amaca hizmet etmektedir. Bu nedenle vasıfsızlaşma kavramına değinmek gerekmektedir.

2. Vasıfsızlaşma

Emek çalışmalarında vasıf kavramını ön plana çıkaran düşünür Harry Braverman'dır. O, Emek ve Tekelci Sermaye isimli kitabında üretim süreçlerinin gelişimi ile beraber işçilerin nasıl vasıfsızlaştırıldığını aktarmıştır. Bu kavramın çıkış noktası ise Karl Marx'ın Kapital eserinde ele aldığı görelî artı değer sömürüsüdür. Braverman buradan hareketle tarihsel bir aralık içerisinde Marx'ın teorisini üretim süreçlerinin gelişimi üzerinden ele almıştır (2008: 33).

Görelî artı değer sömürüsünden bir adım geriye gittiğimizde ise sömürü ve kapitalist üretim tarzının işleyiş mekanizmalarına varırız. Bu mekanizmalara göre kendi sınıfının diğer üyeleriyle rekabet halinde olan kapitalistler sürekli olarak elde ettikleri artı değer miktarını arttırmaya çabalarlar. Bunu gerçekleştirebilmelerinin olanağı ise artı değerın kaynağı olan emek gücünün değerini düşürmektir (Marx, 2013: 308). Kapitalistler bu hedefi gerçekleştirmeye çalışırlar ancak bu süreçte işçi sınıfı da pasif bir fail değildir (Burawoy, 2015: 79). Yine de işçi sınıfının hayatta kalmak için çalışmak zorunda olması (Marx, 2013: 171) uzun vadede bu eğilimden kaçınamamasına yol açar.

	Sermaye	Emek Gücü
Eğilim	En yüksek seviyede değerlendirme	Değerlenmeyi sağlamak adına emek gücünün dizaynı, eğilimler
Zorunluluk	Rekabet	Hayatta kalmak için çalışma zorunluluğu

Şekil 1. Kapitalist üretim tarzında toplumsal sınıfları etkileyen eğilimler

Kapitalist sınıfın iç rekabeti sonucunda emek gücünün değerini sürekli düşürmeye yönelik bu eğilimi işçiler üzerinde vasıfsızlaşma olarak yaşanır. Bu doğrultuda vasıfsızlaşma emek faaliyetleri için ihtiyaç duyulan emek gücünün değerinin düşürülmesidir. Bu yönüyle vasıfsızlaşma kavramının kapitalist üretim ilişkileri içerisindeki anlamı gündelik kullanımındakinden farklıdır. Gündelik kullanımda vasıf kavramı belirli bir işi yapmak için gereken hüner şeklinde ifade edilebilir. Bununla beraber herhangi bir işi yapmak için gerekli olan nitelikler aynı kalmış olsa dahi, toplumdaki ortalama emek gücünün niteliğinin artması sonucunda o iş için gerekli olan emek gücü vasıfsızlaşır. Bu nedenle vasıf kavramının ölçüsü toplumdaki ortalama emek gücü niteliğidir (Marx, 2013: 200).

Çalışanlar üzerinde vasıfsızlaşma süreçlerinin ana hatlarıyla nasıl cereyan ettiğini gösteren düşünür yine Marx'tır. Onun ele alış şekliyle işçiler vasıfsızlaşma süreçlerini yaşayarak biçimsel boyunduruktan gerçek boyunduruğa doğru ilerlerler (Marx, 2013: 308). Bu ilerleyişte el birliği ve manifaktür uğrakları aşarak otomasyon aşamasına varılır. Otomasyon aşamasında çalışanlar için emek gücünün niteliğinin düşmesi ve emek gücü niteliklerinin eşitlenmesi, toplumsal iş bölümünün artması, işsizlik ve yedek işçi ordusunun oluşması ve iş yoğunluğu ile iş gününün uzaması gibi sonuçlar oluşur (Marx, 2013: 314-459). Bunlar vasıfsızlaşmış iş gücü üzerinden de okunabilecek sonuçlardır. Bununla beraber bu durum ana eğilimi temsil eder. Modern kapitalizmde yeni iş kolları, yeni faaliyetler yaratılarak buralarda biçimsel boyunduruk aşamasında istihdam sağlanıp, nitelikli emek gücüne ihtiyaç duyulabilir (Marx, 2013: 782). Yine beyaz yakalılar geleneksel işçi sınıfından farklı olarak manifaktür aşamasını tamamen aşmamışlardır. Manifaktür alanını ise iş bölümü üzerinden işlerin parçalara ayrılması belirler. Bunun sonucunda uzmanlaşma öne çıkar. Uzmanlaşma belirli bir alanda hâkimiyet sağladığı için hem çalışanın niteliğini arttıran hem de özerk çalışmayı teşvik eden bir yön olarak ortaya çıkar. Ayrıca çalışanlar arasında hiyerarşik farklılıklar oluşturur

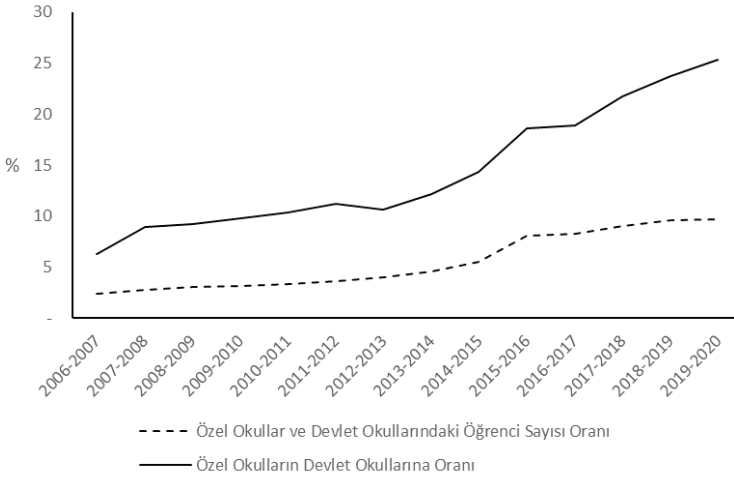
ve kariyer imkânlarına yol açar. Beyaz yakalılarının henüz bu aşamada yer alıp otomasyon aşamasına doğru ilerlemeleri onların vasıfsızlaşma açısından çelişkili eğilimleri deneyimlemelerine yol açar. Yine de onlar uzun vadede gerçek boyunduruğa doğru ilerlerler.

Bu yaklaşımla kapitalist sistem içerisinde ana eğilim işçi sınıfının vasıfsızlaştırılmasıdır. Ancak belirtildiği gibi işçi sınıfı bu süreç karşısında pasif bir fail değildir. Onlar bu süreçler karşısında anlık tepkiler geliştirdiği gibi, sınıfın önceki mücadelelerinden elde ettiği kazanımlar da vasıfsızlaştırma süreçleri karşısında engeller oluşturur. Örneğin iş yasaları ücretler, iş güvencesi ve çalışma şartlarına yönelik düzenlemeleri işçileri de koruyan bir şekilde düzenler. Bir mesleğin toplumsal saygınlığı gibi teamüller de benzer şekilde vasıfsızlaştırma süreçlerini yavaşlatır. Neoliberal dönüşüm tam bu noktada sermaye sınıfının ihtiyaçlarına cevap veren şekilde esnek istihdam politikalarını (Doğan ve Girgin, 2017: 271) ön plana çıkarır. Bu açıdan öne çıkan iki uygulama iş yasalarının esnek istihdama imkân tanıyan şekilde düzenlenmesi ile özelleştirmeler ve piyasalaştırma yoluyla kamu istihdamının güvenceli ortamının kaldırılmasıdır. Böylece işçi sınıfını vasıfsızlaştırmanın önündeki engeller ortadan kaldırılır. Bunun yanında çeşitli beyaz yakalı meslekler için vasıfsızlaştırmanın önündeki bir engel üretici güçlerin gelişmişlik seviyesidir. Bu tür mesleklerin gerektirdiği niteliklere sahip bireylerin hem sayısı azdır hem de gerekli emek gücünü üretmenin maliyetleri yüksektir. Bu noktada da eğitim politikalarının piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesi söz konusu olmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006: 38).

3. Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Piyasalaşmasının Sayısal Veriler Üzerinden Analizi

Türkiye’de eğitim hizmetinin sağlanması son yıllarda dikkate değer seviyede piyasalaşmıştır. Örneğin yükseköğretim öncesi eğitim hizmeti veren özel kurumların devlet okullarına oranı 2006 yılında %6,31 iken 2020

yılına gelindiğinde %25,35'e çıkmıştır. Eğitim hizmetini özel kurumlardan alan öğrenci sayıları da aynı yıllar arasında %2,42'den %9,67'ye çıkmıştır. Özetle her beş eğitim kurumundan birini özel işletmeler oluşturmakta, öğrencilerin de yaklaşık onda biri eğitim hizmetini bu kurumlardan almaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2006-2020).

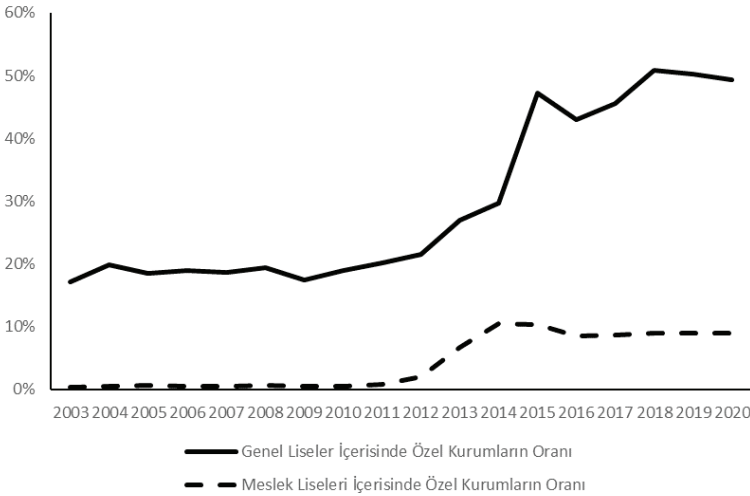
Şekil 2. Yükseköğrenim öncesi eğitim kurumlarında piyasalaşma

Kaynak: MEB , Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2006-2020

Yukarıda aktarılan şekil 2 eğitim sektörünün piyasalaşmasını genel hatlarıyla göstermektedir. Bununla beraber özel okulların oranları eğitim basamaklarına göre farklılık göstermektedir. Belirtildiği gibi eğitim hizmetlerinin planlanmasında egemen sınıfların talepleri doğrultusunda üretici güçlerin bugün var olan ve gelecekte planlanan gelişmişlik seviyesi etkili olur. Bu planlama geleceğin işçi sınıfının sınırlarını çizer. Bu sınırlar içerisinde çalışanlar için farklı yaşam fırsatları (Weber, 2012: 293) sunan ayrıcalıklı mevkiler oluşur. Bu tür mevkilere ulaşabilen çalışanlar genellikle beyaz yakalılardır. Onların bu mevkilere ulaşabilmesini sağlayan unsur da aldıkları eğitimdir

(Boravd., 2017: 50; Poulantzas, 1976: 258; Rutz ve Balkan, 2015: 15). Özellikle üniversite eğitimi bu açıdan sağladığı diploma aracılığıyla ayrıcalıklı bir mesleği icra etme yetkisini sağladığı için beyaz yakalılar için öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’deki özel eğitim kurumları da kendilerini kaliteli eğitim sunmalarıyla ayırıştırır ve yetiştirdikleri öğrencileri iyi üniversitelere sokmayı vaat ederler. İşte bu nedenle yükseköğrenime geçiş özelliği barındıran okul türlerinde piyasalaşma daha yüksektir. Bunun aksine meslek lisesi gibi geleceğin geleneksel işçi sınıfını oluşturacak okullarda bu oran düşüktür. Bu durum geleceğin beyaz yakalı pozisyonların toplumun geneline açık olmaktan uzaklaştığını ve artık varlıklı bir kesimin çocukları için ulaşılabilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca beyaz yakalıların istihdam edildiği pozisyonlar geleneksel işçi sınıfınıninkilere göre kariyer basamakları (Carchedi, 1975b: 394) içererek ayrışmaktadır. Eğitim süreçlerinin henüz bu aşamasında dahi yaşanan dönüşüm kariyer basamaklarının üst kademelerine ulaşılabilirlik açısından bir ayrımcılık yaratmaktadır.

Şekil 3. Ortaöğretim seviyesinde okul sayıları üzerinden eğitim kurumlarının piyasalaşması

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2006-2020

Şekil 3 üzerinden özel eğitim kurumlarının yıldan yıla artışı net bir şekilde görülmektedir. 2015 yılında bu eğilim genel liseler için yüksek bir ivmelenme göstermiştir. Bu ivmelenmenin oluşmasında yardımcı eğitim kurumları olan özel dershanelerin yasalarla kapatılması (URL-1) ve bu kurumların özel liselere dönüşmesi belirleyici olmuştur. Genel eğilimin aksine 2018 yılı ile beraber genel liseler içerisindeki özel eğitim kurumlarının oranının düşüşü göç ve ekonomik kriz olgusu üzerinden açıklanabilir. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2019 yılında 87,478 (MEB, 2020), 2020 yılında 111,740 lise öğrencisi (MEB, 2021) geçici koruma statüsünde bulunmaktadır. Bu açıdan Türkiye'ye göç eden toplulukların sosyoekonomik durumu ve ekonomik krizin tüm toplum üzerindeki etkileri sonucunda özel okullara kaydolmanın gerektirdiği maddi yükümlülüklerin sağlanamaması belirleyici olmuş olabilir. Tablodaki tarih aralığında meslek liseleri içinde hızlı bir özel okullaşma yaşanmıştır. Bununla beraber bu tür liseler içerisinde kamunun rolü çok daha ağırlıklıdır.

Eğitim hizmetlerinin her alanında görünen piyasalaşma eğilimi yükseköğrenimde de yaşanmıştır. Bu alandaki veriler üzerinden, 2000 yılında mevcut olan 71 üniversitenin 53'ü kamuya, 18'i vakıflara aitken, 2020 yılına gelindiğinde devlet üniversiteleri 129, vakıf üniversiteleri ise 75 sayısına ulaşmıştır. Böylece, görece kısa olan bu sürede vakıf üniversiteleri sayılarını dört kattan fazla arttırmıştır. Yine aynı süre içerisinde vakıf üniversitelerinde eğitim gören öğrencilerin oranı %2,71'den %8,31'e çıkmıştır (YÖK, 1982-2022). Yükseköğrenim de yaşanan piyasalaşma olgusu da maddi durumu daha iyi olan ailelerin çocuklarının geleceğin beyaz yakalı pozisyonlarına erişebilmelerini kolaylaştırmaktadır.

4. Üretim Süreçleri, Beyaz Yakalılar ve Yükseköğrenim Alanında Yaşanan Dönüşüm

4.1 Üretim Süreçleri ve Beyaz Yakalılar

Üretim süreçlerinin gelişimi, bu süreçlerin ihtiyaç duyduğu emek yetilerini belirlemektedir. Eğitim sisteminin en önemli amaçlarından biri de bu yetileri geleceğin çalışanlarına kazandırmaktır. Bu nedenle eğitim sisteminin yaşadığı dönüşümleri anlayabilmek için üretim süreçlerinin gelişimine bakılmalıdır. Üretim süreçleri 20. yüzyıl boyunca birçok değişim yaşamıştır. Bu değişimler içerisinde çeşitli düşünürler tarafından post endüstriyel toplum (Bell, 1967) olarak nitelenen kapitalist üretim süreçlerinin yeniden örgütlenişi önemi bir kırılmayı ifade etmektedir. Çeşitli liberal düşünürler bu dönüşümü enformasyon toplumu, bilgi toplumu, sanayi ötesi toplum, teknokratik çağ gibi kavramlarla ifade etmişlerdir (Acar, 2020: 31). Marksist bir bakış açısıyla ise kapitalizmin dönüşümü tekelci kapitalizm olarak isimlendirilmiştir (Poulantzas, 2010: 281). İki ekolün yaklaşımları birçok açıdan farklılaşsa dahi ortaklaştıkları nokta, bu dönüşümün üretim süreçleri içerisinde yer alan beyaz yakalı sayısını arttıracığıdır. Bu gelişmenin sonucunda beyaz yakalılar gelişmiş kapitalist ülkelerde nüfusun çoğunluğunu oluşturmaya başlamıştır. Örneğin 1960 yılında ABD’de toplam çalışan nüfusun %45,7’ini beyaz yakalılar oluştururken (Barry, 1961), takip eden beş yıl içerisinde beyaz yakalıların sayıları mavi yakalıları geçmiştir (Bell, 1967). Gelişmiş bir kapitalist ülke olan Avusturalya’da da 1975’den (Australian Bureau of Statistics, 2011) beyaz yakalı çalışanların sayıları mavi yakalıları geçerken, benzer trendler bütün ülkelerin çalışan tipolojilerinde gözlemlenmektedir. Türkiye için 2019 yılına bakıldığında, ISCO 08 sınıflandırmasında profesyoneller, yarı profesyoneller ve büro hizmetinde çalışanlar kategorileri toplam istihdam içerisinde %24’lük bir dilimi oluşturmaktadır. En büyük istihdam grubu ise %20’lik oranıyla bir kısmı beyaz yakalılar içerisinde değerlendirilebilecek

hizmet ve satış elemanlarıdır. Bu grubu ise %14 ile nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve %13 ile sanatkarlar takip eder. Bu oranlar üzerinden de geleneksel işçi sınıfının küçüldüğünü ve beyaz yakalı çalışanların çoğaldığını görebiliriz (TÜİK, 2019).

Beyaz yakalı tanımlarında yer alan bir özellik onların aldığı yüksek ücretlerdir. Beyaz yakalıların kapitalist üretim tarzının en kitlesel çalışan tipi olduğunu göz önüne aldığımızda, kapitalistlerin kar oranlarını korumak adına yapması gerekenin onları vasıfsızlaştırmak ya da daha basit bir ifadeyle aldıkları ücretleri düşürmek olduğu görülür. Egemen sınıf bu hedefini gerçekleştirebilmek için eğitim sistemini iki açıdan düzenler. Bunlardan ilki, beyaz yakalı aday çalışan sayısının arzını ilk aşamada talebiyle uyumlu hale getirmektir. Bu adamın bir sonraki aşaması ise arzı talebin üstüne çıkararak Marx'ın geleneksel işçi sınıfı için kullandığı yedek sanayi ordusu tabirine benzer şekilde bir yedek beyaz yakalı ordusu oluşturmaktır (Marx, 2013: 608-610). İkinci olarak ise, emek gücünün değerinin, onu üretilmek için gereken masrafların belirlemesi ölçüsünde (Marx, 2013: 171), eğitim faaliyetlerinin daha ucuza sunulabilmesidir.

4.2 Yükseköğrenim Alanında Yaşanan Dönüşümün Beyaz Yakalılara Etkileri

Türkiye'de 1980 yılından itibaren yükseköğrenimin hızlı bir genişleme yaşadığı görülür. Bu zaman aralığının sonunda üniversite eğitimi alanların sayısı yaklaşık olarak 40 yıl öncesine göre 6, 20 yıl öncesine göre 2 katına çıkmıştır. Bunun sonucunda nitelikli emek gücüne sahip çalışan sayısı muazzam bir artış göstermiştir (YÖK, 1982-2022). Nüfusun çoğunluğunu ücretlilerin oluşturduğu kabulü üzerinden yükseköğrenim gören öğrencilerin çoğu geleceğin beyaz yakalı pozisyonlarına taliptirler. Eğitim hayatını ortaöğrenim seviyesinde sonlandıranların ise geleneksel işçi sınıfı mesleklerinde istihdam edilmeleri muhtemeldir. Yükseköğrenim görenlerin sayısı

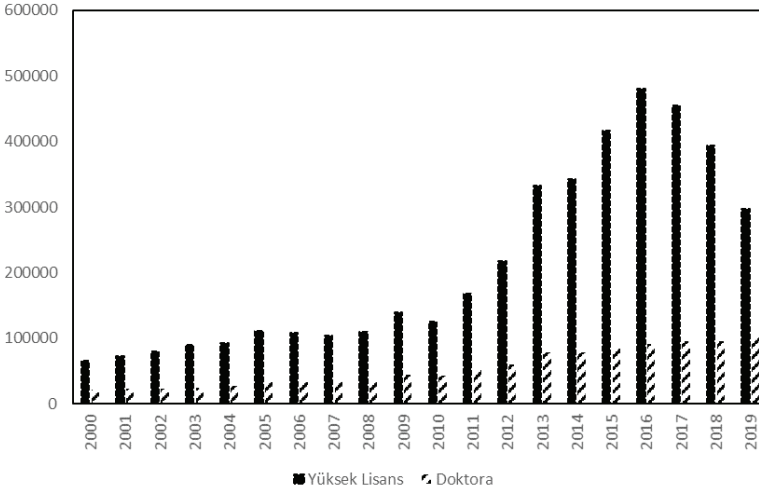
artsa bile geleceğin sınıf kompozisyonunu anlamak için bakılması gereken lisans eğitimi alan ve almayanların oranıdır. Bu oran için yükseköğrenime geçiş sınavlarında bir bölüme yerleşen öğrencilerin oranına bakmak anlamlı bir veri sunar. Şekil 4’de de görüldüğü gibi bu oranlar üzerinden 1980 yılında yükseköğrenime hak kazanarak beyaz yakalı bir mesleğe yönelik eğitim alanların oranı toplam iş gücü adayları içerisinde %9 iken, 2020 yılında bu oran %38 olmuştur (YÖK, 1982-2022).

Şekil 4. Yükseköğrenime hak kazanan öğrencilerin oranı

Kaynak: YÖK, Yükseköğrenim İstatistikleri 1982-2022

Benzer bir gelişim şekil 5’de görüldüğü üzere lisansüstü eğitiminde de yaşanmıştır. Son 20 yıl için derlenen verilerde yüksek lisans öğrencisi sayısı 65 binden 297 bine, doktora öğrenci sayısı ise 21 binden 101 bine çıkmıştır (YÖK, 1982-2022). Geleceğin çalışan nüfusu içerisinde lisans eğitiminin ayrıcalıklı bir pozisyon sağlayamayacak olması, bireylerin lisansüstü eğitime olan taleplerini arttırmıştır.

Şekil 5. Lisansüstü Öğrenci Sayıları

Kaynak: YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri 1982-2022

5. Değerlendirmeler

5.1 Eğitim ve Sınıf Yapısı

Toplumun katmanlarının eğitim imkânlarına erişim durumu toplumsal ve etik bir konu olmakla beraber aynı zamanda geleceğin sınıf yapısını da belirlemektedir. Örneğin eğitim eşitliğinin var olması, öğrencilerin hangi sosyoekonomik çevreden geldiklerinden bağımsız olarak kaliteli bir eğitime ulaşabilmeleri anlamına gelir. Böylece toplumun yoksul kesimlerinden gelenler de gelecekte işçi sınıfı içerisindeki ayrıcalıklı yaşam fırsatları sunan mevkilere ulaşabilirler. Bu durumun sınıf ilişkileri açısından da doğurduğu çeşitli sonuçlar vardır. Bu sonuçların bazıları kapitalist sınıfın lehine iken bazıları da aleyhinedir. Bu yönlerden hangisinin daha etkili olacağı toplumsal sınıflar arasındaki güç dengeleri ve diğer sosyokültürel değişkenlere bağlı olarak gerçekleşir.

İlk senaryo olan eğitim eşitliği durumunda, işletmeler daha geniş bir havuz üzerinden en yetenekli bireyleri çalıştırabilme imkânına kavuşurlar. Ayrıca kapitalistler işçi sınıfı içerisindeki öne çıkan bireylere daha yüksek yaşam fırsatları sunarak devşirebilirler. Bunun sonucunda işçi sınıfı olağan önderleri olabilecek bireylerden yalıtılır ve ücret farklılıkları üzerinden bölünür (Poulantzas, 1976: 194). Eğitim eşitliğinin ekonomik ve politik bu iki yönünün yanında bir ideolojik boyutu vardır. Kapitalizmin toplumun bütün katmanlarına açık olan bir orta sınıfı istihdam edebilmesi, işçilerin bireysel çabalarla yaşam koşullarını iyileştirebileceği inancını pekiştirir. İşçilerin zihninde bu düşüncenin yer etmesi kitlesel hak arama mücadelelerini zayıflatır. Bununla beraber eğitim eşitliğinin işçi sınıfı açısından arzu edilen ve etik açıdan olumlu bir durum olmasının yanında sınıf mücadelesini yükseltme olasılığı da vardır. Farklı meslek ve kariyer basamaklarının bütün toplum katmanları için erişilebilir olması, sınıf kültürünün kuşaklar arası kalıcılığı göz önüne alındığında (Lembcke, 1991: 426), sınıfın farklı bileşenleri arasındaki dayanışma ihtimalini güçlendirir.

İkinci senaryo ise eğitim eşitliğinin olmadığı durumdur. Bu senaryoda sınıf içerisindeki farklı yaşam fırsatları barındıran pozisyonlarda kast benzeri bir yapı oluşur. Ayrıcalıklı beyaz yakalı pozisyonlara yalnızca varlıklı toplumsal kesimlerin gelecek kuşakları ulaşabilir. Burslar ve çeşitli teşvikler ile yoksul kesimler içerisindeki en nitelikli bireylerin bu pozisyonlara ulaşabilme ihtimali açık tutulur ancak bu ihtimal bir önceki senaryoya göre daha kısıtlıdır. Bunların sonucunda sınıf katmanları arasındaki ayrışma artacaktır ancak hem bireysel çabalarla yükselme imkânlarına olan umudun düşük olması hem de en potansiyelli bireylerin işçi sınıfı içerisinde kalması kolektif mücadeleyi arttırıcı bir eğilim yaratacaktır.

Türkiye'deki eğitim sisteminin dönüşümü eğitim fırsatlarının artması üzerinden birinci senaryoya ancak piyasalaşma ile beraber en nitelikli eğitime ulaşabilmenin gerektirdiği artan mali gerekliliklerle de ikinci

senaryoya benzemektedir. Her iki senaryonun da ön plana çıkması üretim süreçlerinin değişimi ve bunun sonucunda beyaz yakalıların yaşadığı vasıfsızlaşma ile açıklanabilir. Günümüzde beyaz yakalı olarak nitelenen çoğu meslek ücret ve çalışma şartları açısından geleneksel işçi sınıfı mesleklerinden çok daha fazlasını vaat etmemektedir. Yükseköğrenimin kalitesini koruyamadan yaygınlaşması bu tür mesleklerde istihdam edileceklere yönelik olabilir. Bununla beraber yüksek yaşam fırsatları sunan ve daha üst kademelerde yer alan beyaz yakalı pozisyonları da vardır. Bu pozisyonlar gerektirdiği eğitim kalitesi üzerinden giderek toplumun varsıl kesimlerinin üyeleri için erişilebilir olmaktadır. Sonuç olarak, kapitalizmin yeni örgütlenişi ekonomik ve politik nedenlerle bütün toplumsal katmanlara açık geniş bir orta sınıf ihtiyacı içermiyorsa, eğitim sistemi de eşitlikçi ve kaliteli olmaktan uzaklaşacaktır.

5.2 Beyaz Yakalıların Vasıfsızlaşması

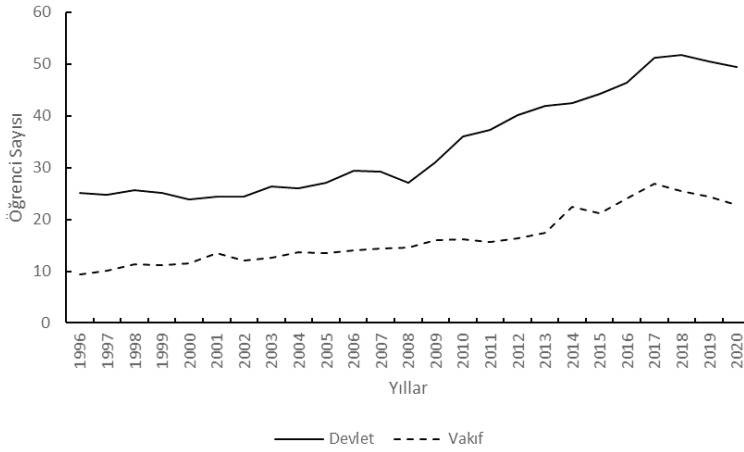
Beyaz yakalıların vasıfsızlaştırılmasında iki uygulama öne çıkar. Bunlardan ilki emek güçlerinin değerinin düşürülmesi adına eğitim süreçlerinin ucuzlatılmasıdır. İkinci olarak ise beyaz yakalı olma potansiyeli taşıyan eğitilmiş birey sayısını üretim süreçlerinde ihtiyaç duyulan sayıdan yüksek tutmaktır. Bunun sonucunda beyaz yakalıların emek piyasasındaki pazarlık güçleri düşük olacak ve bir nevi yedek beyaz yakalı ordusu oluşmuş olacaktır.

5.2.1 Eğitim Harcamalarının Düşürülmesi

Bir meta olan emek gücünün değeri, diğer bütün metalar gibi onu üretmek için gerçekleşen harcamalar üzerinden belirlenir (Marx, 2013: 173). Bu doğrultuda, beyaz yakalı emek gücünün değerini geleneksel işçi sınıfından farklı kılan başlıca faktör bu tür bir emek gücünü yetiştirmenin maliyetidir. Eğitimde yaşanan dönüşümle beraber bu maliyetle ilgili olarak iki değişim yaşanmıştır. Bunlardan ilki,

piyasalaşma ile beraber eğitimin finansmanının kamu yerine bireylerin ödemeleri üzerinden gerçekleşmesidir. Bu durum yükseköğrenim ve öncesi için özel eğitim kurumları sayılarının artışında görünmektedir. İkinci değişim ise eğitimin maliyeti ile ilgilidir. Bu maliyetin belirlenmesinde eğitime ayrılan bütçe, öğrenci başına düşen eğitimci sayısı gibi çeşitli verilerden faydalanılabilir. Bu amaçla eğitime ayrılan bütçenin kullanılması geleceğe yönelik planlanan eğitim harcamalarını da kapsadığı için güncel duruma ilişkin anlamlı bir sonuç vermeyebilir (Korlu, 2019: 17). Bu çalışmada eğitimcinin eğitimin en önemli bileşeni olduğu kabulüyle eğitimci başına düşen öğrenci sayısına bakılmıştır.

Şekil 6. Devlet ve vakıf üniversitelerinde öğrenci sayılarına oranla akademisyen sayısı

Kaynak: YÖK, Yükseköğrenim İstatistikleri 1982-2022

Sayısal veriler üzerinden yükseköğrenim alanında 1996 yılı için istihdam edilen akademisyenlerin mevcut öğrenci sayılarına oranı devlet üniversiteleri için 25'e, vakıf üniversiteleri için 9'a birdir. Bu

sayı 2020 yılına gelindiğinde devlet üniversitelerinde 50 öğrenciye, vakıf üniversitelerinde ise 23 öğrenciye bir olarak değişmiştir. Şekil 5'te grafikleştirilen bu veriler eğitimdeki akademik personelin maliyeti üzerinden yaklaşık olarak yarı yarıya tasarruf sağlandığını göstermektedir. Bu durumun sonucunda beyaz yakalı türü emek gücünün eğitim masrafları düşmekte ve bunu takiben gelecekteki beyaz yakalı mesleklerde çalışanların daha düşük ücretlerle istihdam edilme olasılıkları artmaktadır. Bu olasılık, ayrıcalıklı şartlarda istihdam edilen işçilerin kapitalist üretim süreçlerinin gelişimiyle beraber vasıfsızlaşmaya uğramaları kapitalizmin tarihinde sıklıkla gözlemlenen bir süreçtir. Marx'ta benzer bir gelişmeyi kendi döneminde ticaret işiyle uğraşan varsıl işçiler üzerinden vurgulamıştır. Onların vasıfsızlaşmasında iş bölümü, eğitim masraflarının düşmesi ve bu işi yapan bireyler arasındaki oluşan rekabeti öne çıkararak ticaret işçilerinin geldiği son durumu aktarmıştır.

“Tüm ticari işlemler hakkında bilgili olup 3-4 dil bilmelerine karşın Londra Şehri'nde [Londra'nın finans kuruluşlarına ev sahipliği yapan semtinde] hizmetlerini boşu boşuna haftalığı 25 şilinden (hünerli bir makine operatörünün ücretinden çok azına) satışı sunan yüzlerce Alman yardımcı eleman, ticaret proletaryasının kaderi hakkında 1865 yılında yazılan bu öngörünün o zamandan beri doğruluğunu ne şekilde kanıtlamış olduğuna tanıklık edebilir” (Marx, 2015: 305).

5.2.2 Yedek Beyaz Yakalı Ordusu

Yükseköğrenim kurumlarının her yıl daha çok beyaz yakalı adayını mezun ettiği aktarılan tablolarda görülmüştü. Bununla beraber bu artışın anlamlı olabilmesi için istihdam olanakları ile karşılaştırılması gereklidir. Bu karşılaştırma yapıldığında istihdam olanaklarının beyaz yakalı mesleklere aday olanların sayısı kadar artmadığını görülür. 2004 ve 2019 yılları arasında toplam istihdam içerisinde profesyonel meslek sahiplerinin oranı %4 artış göstermiş, yarı profesyonel kategorisinde gruplanan çalışanların oranı ise yalnızca %1 artmıştır. Aynı süre

aralığında yöneticilerin toplam istihdam içindeki payı %4 düşmüştür. Profesyonel ve yarı profesyonel kategorilerinde çalışanların eğitim durumlarına bakıldığında ise yükseköğrenim görme oranının birincisi için %81'den %93'e, ikincisi için ise %30'dan %51'e çıktığı görülür (TÜİK, 2004-2019). Bu durum görece ayrıcalıklı pozisyonlara ulaşmak için gerekli olan eğitimin arttığını göstermektedir.

Tablo 1. Çalışanların meslek sınıflandırmalarına göre oranları

Yıllar	Nitelik Ölçeğine Göre Sınıflandırma				
	Yöneticiler	Profesyoneller	Yarı Profesyoneller	Düşük Nitelik Gerektiren	Niteliksiz
2004	9%	7%	5%	67%	12%
2005	10%	7%	6%	65%	12%
2006	9%	7%	6%	64%	13%
2007	9%	6%	7%	64%	14%
2008	9%	6%	7%	63%	15%
2009	9%	7%	6%	63%	15%
2010	8%	7%	6%	64%	15%
2011	8%	7%	6%	63%	16%
2012	8%	8%	6%	63%	16%
2014	5%	9%	5%	65%	15%
2015	5%	10%	6%	64%	15%
2016	5%	10%	6%	64%	15%
2017	5%	10%	6%	64%	15%
2018	5%	10%	6%	64%	15%
2019	5%	11%	6%	63%	14%

Kaynak: TÜİK, İstihdam, İşsizlik ve Ücret 2004-2019

Beyaz yakalı çalışan türleri genellikle yöneticiler, profesyoneller ve yarı profesyonellerden oluşmaktadır. Tabloda düşük nitelik gerektiren kısmında Meslek grubu (İSCO 08) sınıflandırmasında yer alan [4] Büro Hizmetlerinde Çalışanlar Elemanlar, [5] Hizmet ve Satış Elemanları, [6] Nitelikli Tarım, Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları, [7] Sanatkarlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar, [8] Tesis ve

Makine Operatörleri ve Montajcılar yer almaktadır. Bu meslek türleri içerisinde beyaz yakalılar kadar geleneksel işçi sınıfı da yoğunlukla yer almaktadır. Bütün bu veriler göz önüne alındığında her ne kadar beyaz yakalı meslekler çalışma hayatında ağırlık kazansa dahi, bu işlere aday olanların sayısının bu artıştan daha fazla olduğu görülür. Bunun sonucunda beyaz yakalılar aldıkları eğitime göre daha düşük vasıf gerektiren işlerde çalışma ya da işsiz kalma durumunu yaşamaktadır. Tablo 2’de çeşitli meslek gruplarına göre iş arayan bireylerin o meslek grubunda çalışanlara oranları verilmiştir. Bu tablo işsizliğin mevcut iş pozisyonlarına göre durumunu göstermektedir.

Tablo 2. Meslek gruplarına göre işsizliğin istihdama oranları

Yıllar	Nitelik Ölçeğine Göre Sınıflandırma				
	Yöneticiler	Profesyoneller	Yarı Profesyoneller	Düşük Nitelik Gerektiren	Niteliksiz
2004	4%	16%	16%	12%	16%
2006	3%	14%	12%	11%	14%
2008	3%	14%	14%	12%	18%
2010	3%	13%	17%	13%	18%
2012	3%	11%	13%	10%	12%
2014	5%	12%	15%	11%	13%
2016	4%	15%	17%	12%	13%
2018	5%	17%	16%	13%	14%
2021	4%	18%	18%	12%	17%

Kaynak: TÜİK, İstihdam, İşsizlik ve Ücret 2004-2019

Tablo incelendiğinde işsizlik oranlarının 2012 yılına kadar bütün meslek grupları için düşerken, sonraki yıllarda hemen hemen hepsi için arttığı görülür. Bununla beraber meslek grupları için düşüş ve artışın farklı oranlarda olduğunu belirtebiliriz. 2004 yılından 2021 yılına bakıldığında beyaz yakalı olarak niteleyebileceğimiz yönetici, profesyonel ve yarı profesyonellerden oluşan grup için işsizlerin istihdam edilenlere oranı %38 oranında artmıştır. Bu artışta Tablo 1’de

de görülen yönetici pozisyonlarında çalışanların oranının düşüşü de etkili olmuştur. Düşük nitelikli gruptakilerde %27, niteliksiz grupta %4, her ikisi bir arada alındığında ise %8 oranında bir artış yaşanmıştır.

Bu duruma ilişkin somut örnekler de günümüz çalışma hayatında da sıklıkla gözlemlenmektedir. Örneğin 2010 yılında üniversitelerin açtığı 2 bin kadro için açılan ilana 60 bin akademisyen başvurmuştur (Bora, 2017: 56). İş arayan bu adayların kimisinin doktorasını tamamlamış, kimisininse doktora adayı olarak yüksek eğitilmiş olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin 2019 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvuranlar içerisinde on binlerce yüksek lisans ve bine yakın doktora mezunu bulunmaktadır (Cumhuriyet, 11 Temmuz 2019). Ekonomik krizler de hâlihazırda var olan işsizlik sorununu daha şiddetlendirmekte ve hemen hemen bütün beyaz yakalı meslekleri etkilemektedir.

“Türkiye’de 1994 ekonomik krizi, başta bankacılık sektörü olmak üzere, vasıflı işgücüne kitlesel bir işsizlik darbesi vurarak beyaz yakalı işsizliğini gündeme getirmişti. 1994 krizi, şiddetliydi fakat görece kısa sürdü. Sadece ekonomik değil siyasal düzlemde de sarsıcı sonuçlara yol açan 2001 ekonomik krizi, beyaz yakalı işsizliğin “patlaması”, daha doğrusu görünür hale gelmesi bakımından daha yüksek bir eşik olmuştur. 23 bankanın battığı bu krizin etkileri, kendini yine özellikle bankacılık alanında gösterdi fakat onunla sınırlı kalmadı. Nihayet 2009 krizi, eğitilmiş-vasıflı işgücüne yeni bir işsizlik darbesi vurdu. ... Beyaz yakalı işsizliğinin 2009 kriziyle aldığı ivmeyi, yüksek statülü bir meslek grubu kabul edilen mühendis, mimar ve şehir plancıları örneğinde mercek altına almak mümkündür. TÜİK verilerine göre bu meslek grubunda iş arayanların sayısı 2008’den 2009’a yaklaşık üçte bir oranında (%32,7) artmıştır.” (Bora, 2017: 51)

Eğitim alanında yaşanan dönüşümün yol açtığı işsizlik sorunundan etkilenen beyaz yakalı meslek gruplarından başlıca birisi de eğitimcilerdir. Hatta bu meslek grubu için işsizliğin yapılaşmış da söylenebilir. Tablo 3’de öğretmen adaylarının ve atanmış öğretmenlerin sayıları yer almaktadır. Atanma umudunu kaybederek sınava

başvurmayanları da göz önünü aldığımızda işsizliğin boyutları çarpıcı görünmektedir. Öğretmen adayları da bu durum karşısında tepkilerini göstermiş, sık sık gerçekleştirdikleri protesto gösterilerini Atanamayan Öğretmenler ifadesiyle popülerleştirmişlerdir.

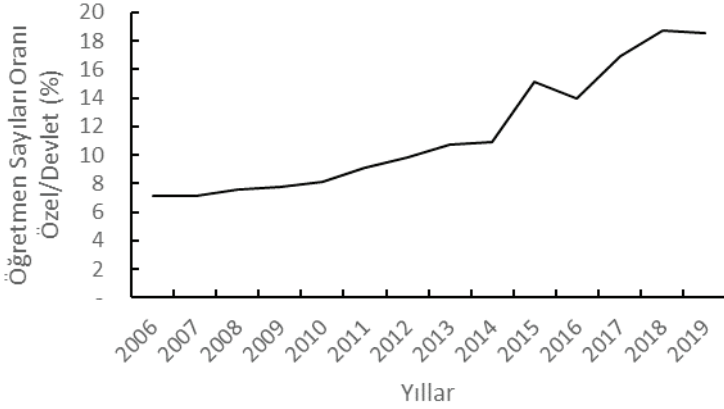
Tablo 3. Yıllara göre atanan öğretmen oranları

Yıllar	Ataması Yapılan	KPSS'ye Giren Öğretmen Adayı Sayısı	Atanma Oranı
2003	22814	162438	14%
2004	19029	169745	11%
2005	20777	173428	12%
2006	50877	202710	25%
2007	45420	205433	22%
2008	40709	237520	17%
2009	30216	244269	12%
2010	40922	279949	15%
2011	39945	230415	17%
2012	56106	299709	19%
2013	41579	345664	12%
2014	50990	221492	23%
2015	52736	292858	18%
2016	49311	333532	15%
2017	23496	308.125	8%
2018	25577	306.233	8%
2019	41379	332.811	12%
2020	40925	414.599	10%

Kaynak: (MEB, 2021:30), (ÖSYM, 2003-2020)

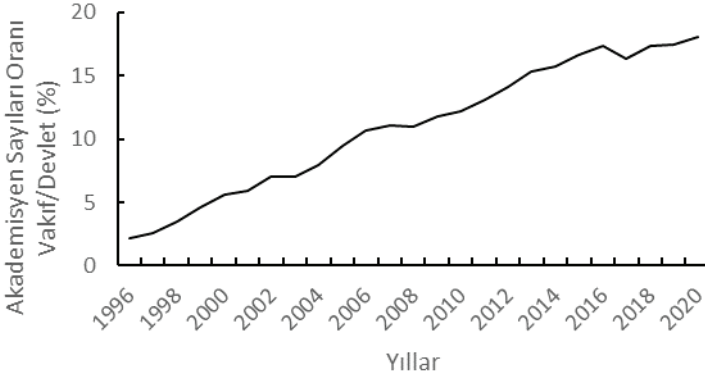
Öğretmen adaylarının işsizliği, aynı zamanda eğitimde piyasalaşmanın bir şartını oluşturmaktadır. Şekil 7 ve 8'de grafiği yer alan verilere göre 2016 yılında öğretmenlerin yalnızca %7'si özel okullarda istihdam

edilirken, 2019 yılında bu oran %19 olmuştur (MEB, 2006-2020). Yükseköğrenim alanında ise 1996 yılında %2 olan oran 2019 yılında %18'e yükselmiştir (YÖK, 1982-2022). Yükseköğrenim öncesi ve sonrası için bakıldığında yaklaşık altı eğitimciden biri özel sektörde yer alan eğitim kurumlarında istihdam edilmektedir ve bu yöndeki eğilimin sürmesiyle bu sayısının artması muhtemeldir. Bu nedenle atanamayan öğretmenler olgusunun var olmadığı durumda özel eğitim kurumlarının düşük ücretlerle eğitimci istihdam edemeyecekleri ve bugünkü yaygınlıklarına ulaşamayacakları açıktır.

Şekil 7. Yükseköğrenim öncesi öğretmenlerin özel/kamu istihdamı oranları

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2006-2020

Şekil 8. Yükseköğretimdeki akademisyenlerin özel/kamu istihdamı oranları

Kaynak: YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri 1982-2022

Vasıfsızlaşmanın bir diğer sonucu da ücretlerde yaşanan düşüşlerdir. Marx kapitalist üretimin gerçek boyunduruk aşamasına doğru giderken emek gücü niteliklerinin eşitlenmesi eğilimini vurgular. Bu doğrultuda alınan ücretlerde birbirine yaklaşır ve alt seviye olan asgari ücrete doğru inerler (Marx, 2013: 401). Türkiye’de yapılan asgari ücret araştırmaları nitelikli çalışanların vasıfsızlaştırıldığına dair veriler sunmaktadır. Örneğin 2017 yılı için ücretli çalışanların %57’si asgari ücretin alt ve üst olarak yüzde onu aralığında ücretlerle çalıştırılmaktadır. 2006-2019 yılları aralığında bütün ücretliler üzerinden hesaplanan ortalama ücret asgari ücretin 2 katından 1,41 katına gerilemiştir. Asgari ücretin 2 katından fazla ücret alan çalışanlar ise çalışanların yalnızca %21,8’ini oluşturmaktadır (DİSK, 2020: 25-27). Bu veriler ışığında beyaz yakalılarının giderek azalan bir kısmının ayrıcalıklarını koruyabildikleri, çoğunluğunun ise ücretler açısından geleneksel işçi sınıfına yaklaştığı ortaya çıkmaktadır.

6. Sonuç

Türkiye’de kamu sektörünün üstlendiği birçok hizmette son on yıllarda piyasalaşma yaşanmıştır. Eğitim başta olmak üzere bu hizmetlerde hala kamu baskın bir rol oynasa dahi özel sektörün de alan kazanmasıyla ikili bir yapı oluşmuştur. Bu ikili yapı kaliteli eğitime erişim konusunda fırsat eşitsizliği yaratarak, iş hayatında ayrıcalıklı mevkilere gelebilme konusunda varsıl ailelerin çocuklarına fırsatlar yaratmaktadır. Piyasalaşma hız kazanırken yaşanan bir diğer gelişme de eğitim imkânlarının yaygınlaşmasıdır. Eğitimin yaygınlaşması bir toplumsal gelişme anlatısı olmakla beraber aynı zamanda beyaz yakalı çalışanları vasıfsızlaştırmaktadır. Çelişkili gibi görünen bu durum iki şekilde gerçekleşmektedir. İlki, eğitim sektörünün daha üretken hale gelmesiyle bir meta olan emek gücünün daha ucuza üretilmesidir. Bu durumun detayları eğitim alanında yaşanan standartlaşma, bunun sonucunda eğitimcilere düşen rolün azalması ve onların sayılarının artmasıyla daha düşük ücretlerle istihdam edilebilmeleri; yaygınlaşma, toplam giderlerin daha geniş bir kitle tarafından karşılanması ve bunun sonucunda öğrenci başına yapılan harcamaların azalması gibi nedenler rol oynamaktadır. Sonuç olarak beyaz yakalı olarak ifade edebileceğimiz öğretmen, mühendis, avukat, doktor vb. meslekleri icra etmek için gerekli olan nitelikler daha az masraf ile kazandırılabilen, bunun sonucunda bu meslekleri icra edenlerin ücretleri düşmektedir.

İkinci olarak yükseköğrenim kurumların yaygınlaşmasının yarattığı etkiler vardır. Bunun sonucunda daha iyi yaşam fırsatları sunan ayrıcalıklı meslekleri icra etme ehliyetine sahip çalışan aday sayısı artmaktadır. Bu durum diploma enflasyonuna yol açmakta, beyaz yakalıları mevcut iş pozisyonları için rekabete sokarak ücretlerinin düşüşüne yol açmaktadır. Bu duruma karşılık olarak, beyaz yakalıların çıkarlarını savunma aşamasında zanaatkar vari bir yaklaşımla işi yapma yetkisini kısıtlamaya çalıştığı görülür. Çoğu zaman etik kaygılar

da içeren bu karşı çıkışlar örneğın, psikologların çeşitli eğitimlerle sağlanan sertifikaların diplomaları ikame etmesine (Cumhuriyet, 06 Ocak 2015), hukukçuların eğitim kalitesinin korunmadan eğitimin yaygınlaşmasına (Cumhuriyet, 20 Şubat 2014), gıda mühendislerinin çok fazla mezun olması sebebiyle diplomalarının değer kaybetmesine (Cumhuriyet, 30 Aralık 2013), mühendis, mimar ve doktorların başka ülkelerden eğitim alan meslektaşlarının çalışma izinlerine karşı çıkışlarında (Cumhuriyet, 28 Eylül 2006 ve 8 Ocak 2011) görülebilir. Beyaz yakalıların bu tepkilerinde başarılı olamamaları durumunda sınıf içi rekabetlerini durdurabilmek adına örgütlenmeye gitmeleri muhtemeldir. Marx kendi döneminde yaşanan gelişmeleri aktarıırken işçi sınıfı derneklerinin kurulmasındaki ilk motivasyonunun sınıf içi rekabeti ortadan kaldırmak olduğunu belirtmiştir (Marx, 1992: 79-80). Çeşitli beyaz yakalı örgütlerinin son on yıl içerisinde oluşmasında bu motivasyon etkili olmuş olabilir, bununla beraber bu oluşumlar henüz etkili olacak güçte değillerdir.

Sonuç olarak beyaz yakalı türü bir emek gücü yetisi kıt bir kaynak olmaktan çıkmaktadır. Orta seviyelerde yaşam fırsatları sunan beyaz yakalı mesleklerinin gelirleri geleneksel işçi sınıfınıninkilere yaklaşmaktadır. Hala ayrıcalıklarını koruyabilen pozisyonlar giderek azalmaktadır. Bu pozisyonlara ulaşabilmek eğitimde yaşanan piyasalaşma sonucunda varsıl olmayan kesimler için zorlaşmaktadır. Bu durum aynı zamanda bir toplumsal gelişme anlatısı olmakla beraber orta sınıfların zayıflamasını beraberinde getirmektedir.

Kaynakça

- Acar, S. (2020). *Türkiye’de Sağlıkta Dönüşüm, Güvencesiz Çalışma ve Beyaz Yakalılar*. Bursa, Dora Yayınevi.
- Australian Bureau of Statistics, Australian Social Trends, (2011). [https://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/Lookup/4102.0Main+Features30Dec+2011,\(04.4.2022\)](https://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/Lookup/4102.0Main+Features30Dec+2011,(04.4.2022))

- Barry, C. A. (1961). White-Collar Employment: I-Trends and Structure. *Monthly Labor Review*, 84(1), 11-18.
- Bell, D. (1967). Notes on the Post-Industrial Society (I). *The Public Interest*, 6, 24.
- Bora, A., Erdoğan, N., Bora, T. ve Üstün, İ. (2017). “Boşuna mı Okuduk?”: *Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2017). Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliğine Genel Bir Bakış. T. Bora, A. Bora, N. Erdoğan ve İ. Üstün (Ed.), “Boşuna mı Okuduk?”: *Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği* içinde. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye: Yirminci Yüzyılda Çalışmanın Değersizleştirilmesi*. İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- Burawoy, M. (2015). *Üretim Siyaseti: Kapitalizm ve Sosyalizmde Fabrika Rejimleri*. İstanbul, NotaBene Yayınları.
- Carchedi, G. (1975a). On the Economic Identification of the New Middle Class. *Economy and Society*, 4(1), 1-86.
- Carchedi, G. (1975b). Reproduction of Social Classes at the Level of Production Relations. *Economy and Society*, 4(4), 361-417.
- Cumhuriyet, (2006). Mimar ve mühendisler eylem hazırlığında. 28 Eylül, 3.
- Cumhuriyet, (2011). Sağlıkçılar önlük bıraktı. 8 Ocak, 7.
- Cumhuriyet, (2013). Gıda mühendisleri uzaya CV gönderdi. 30 Aralık, 11.
- Cumhuriyet, (2014). İşçi avukatlar hak mücadelesinde. 20 Şubat, 11.
- Cumhuriyet, (2015). Yeni mezunlara 60 günde terapi sertifikası. 6 Ocak, 13.
- Cumhuriyet, (2019). Doktorali iş kuyruğu. 11 Temmuz, 11.
- Demirer, D. K. (2012). Eğitimde Piyasalaşma ve Öğretmen Emeğinde Dönüşüm. *Çalışma ve Toplum*, 1(32), 167-186.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Planı-2007-2013.pdf, (05.5.2022)
- DİSK Araştırma Merkezi, Salgın Günlerinde Asgari Ücret Araştırması, (2021). <http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/2021-asgari-%C3%BCcretson.pdf> (5.12.2021)
- Doğan, S., Girgin, M. S. (2017). İşgücü Piyasasında Güvenceli-Esneklik Modeli ve Piyasa Araçlarının İstihdama Etkileri. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(4), 270-286.
- Erzen, Z., Epeçan, C. (2018). Öğretmen Görüşlerine Göre Öğretmenlerin Toplumdaki Saygınlığının İncelenmesi. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 4(9), 331-345.
- Kiraz, Z., Kurul, N. (2018). Türkiye’de Öğretmen İşsizliği ve Ataması Yapılmayan Öğretmenler Hareketi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 270-302.

- Koca, G., Hürriyet, Şimdi de okullar dershaneye dönüşüyor.
URL1 <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/simdi-de-okullar-dershaneye-donusuyor-28568578> (05.2.2021)
- Korlu, Ö., Eğitim Reformu Girişimi, Bir Bakışta Eğitim 2019'a Göre Türkiye'de Eğitimin Durumu, (2019). <https://www.egitimreformugirisimi.org/yayin/bir-bakista-egitim-2019agoreturkiyede-egitimin-durumu>, (05.7.2021)
- Lembcke, J. (1991). Why 50 Years? Working-Class Formation and Long Economic Cycles. *Science & Society*, 55(4), 417-445.
- Maguire, A., Historical Materialism, What is the Traditional Working Class?. <https://www.historicalmaterialism.org/blog/what-traditional-working-class> (20.6.2022)
- Marx, K. (1992). *Ücretli Emek ve Sermaye*. Ankara, Sol Yayınları.
- Marx, K. (2013). *Kapital I. Cilt: Ekonomi Politikin Eleştirisi*. İstanbul, Yordam Yayınları.
- Marx, K. (2015). *Kapital III. Cilt: Ekonomi Politikin Eleştirisi*. İstanbul, Yordam Kitap.
- Marx, K., Engels, F. (2005). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*. Ankara, Sol Yayınları.
- Mayes, S. S. (1977). The Increasing Stratification of Higher Education: Ideology and Consequence. *The Journal of Educational Thought (JET) / Revue de la Pensée Éducative*, 11(1), 16-27.
- Milli Eğitim Bakanlığı, 2021 Yılı Bütçe Raporu. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_12/30125920_2021_BUTCE_SUNUYU.pdf (8.2.2022)
- Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme (2020), Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_01/27110237_OCAK_2020internet_BulteniSunu.pdf (05.1.2022)
- Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme (2021), Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_03/18104635_Mart_internet_bulteni_.pdf (05.1.2022)
- Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim, (2006-2020). <https://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/kategori/23>, (08.3.2022)
- Nilgün, D. Prekarizasyon Bağlamında Öğretmenlik. *Anadolu University Journal of Education Faculty*, 4(4), 365-379.
- Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi, KPSS: Kamu Personel Seçme Sınavı, KPSS A Grubu ve Öğretmenlik (Genel Yetenek-Genel Kültür, Eğitim Bilimleri, Alan Bilgisi ve ÖABT) Sınav Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler. <https://www.osym.gov.tr/TR,22656/2022.html> (25.2.2022)
- Poulantzas, N. (1976). *Classes in Contemporary Capitalism*. London, NLB.

- Poulantzas, N. (1979). The New Petty Bourgeoisie. *Insurgent Sociologist*, 9(1), 56-60.
- Poulantzas, N. (2010). *Poulantzas Kitabı*. Ankara, Dipnot Yayınları.
- Rutz, H. J., veBalkan, E. M. (2015). *Sınıfın Yeniden Üretimi: Eğitim, Neoliberalizm ve İstanbul'da Yeni Orta Sınıfın Yükselişi*. İstanbul, h2o kitap.
- Sağlam, M. Ş. (2016). *Beyaz Yakalıların Sınıfsal Pozisyonuna Dair Teorik Tartışmalar*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Silver, B. (2015). *Emeğin Gücü: 1870' ten Günümüze İşçi Hareketleri ve Küreselleşme*. İstanbul, Yordam Kitap.
- Türkiye İstatistik Kurumu, İstihdam, İşgücü ve Ücret (2004-2019). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108> (12.12.2021)
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum Cilt: 1*. İstanbul, Yarı Yayınları.
- Wright, E. O. (1984). A General Framework for the Analysis of Class Structure. *Politics & Society*, 13(4), 383-423.
- Yükseköğretim Kurulu, Yükseköğretim İstatistikleri (1982-2022). <https://istatistik.yok.gov.tr/> (01.1.2022)

